

КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПЦІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА Д. БЕЛЛА, М. КАСТЕЛЬСА ТА Е. ТОФФЛЕРА

У статті проаналізовано концепції інформаційного суспільства Д. Белла, М. Кастельса та Е. Тоффлера за обраними характеристиками: трансформація політичної системи, економічна система, впровадження технологічних інновацій, наука та освіта, культурно-ціннісний аспект.

Ключові слова: *культурно-ціннісний аспект, «мережеве» суспільство, постіндустріальне суспільство, суперіндустріальне суспільство.*

В статье проанализировано концепции информационного общества Д. Белла, М. Кастельса и Э. Тоффлера согласно выбранным критериям: трансформация политической системы, экономическая система, внедрение технологических инноваций, наука и образование, культурно-ценностный аспект.

Ключевые слова: *культурно-ценностный аспект, «сетевое» общество, постиндустриальное общество, супериндустриальное общество.*

The paper is devoted to the D. Bell, M. Castells and A. Toffler's concepts of information society. These concepts have been analyzed according to the following items: transformation of political system, economic system, implementation of technological innovations, science and education, cultural and valuable issues.

The keywords: *cultural and valuable aspect, «network» society, post-industrial society, superindustrial society.*

Постановка проблеми. Аналіз класичних концепцій інформаційного суспільства дозволяє отримати цілісну картину соціуму нового формату, проникнути в сутність трансформаційних процесів у сферах суспільного життя, розробити аксіосферу інформаційного суспільства.

Аналіз досліджень та публікацій. У ході дослідження особливу увагу ми приділили таким науковим працям: Д. Белл «Грядущее постиндустриальное общество: Опыт социального прогнозирования», де автор аналізує найбільш суттєві тенденції у сфері співвідношення секторів суспільного виробництва, становлення економіки послуг, формування наукового знання як самостійного елемента виробничих сил. Однією із центральних тем є місце та роль постіндустріального суспільства в загальній картині соціального прогресу.

М. Castells «The Information Age: Economy, Society and Culture», де вчений розглядає роль інформації у сучасному суспільстві, акцентуючи увагу на зв'язку між соціальною, економічною та політичною сферами суспільства та наголошуючи на тому, що «мережа» – головна риса, яка характеризує сучасну епоху.

А. Тoffler «The Third Wave», де науковець виокремлює три головні стадії розвитку людства – аграрну, індустріальну та постіндустріальну. Хвиля у Тоффлера – це своєрідний ривок в науці та техніці, який приводить до суттєвих змін у суспільному житті.

Мета написання статті – проаналізувати концепції вищевказаних учених за такими характеристиками: трансформація політичної системи, економічна система, впровадження технологічних інновацій, наука та освіта, культурно-ціннісний аспект; виділити проблемне поле культурно-ціннісної сфери для кожної концепції.

Виклад основного матеріалу. Розробленню проблеми формування та розвитку інформаційного суспільства присвячено чимало праць зарубіжних та вітчизняних науковців.

Найбільш вагомим внеском у дослідження концепцій різних типів суспільства в ХХ–ХХІ століттях та їхній вплив на сфери суспільного життя можна вважати праці таких вчених, як:

1) Д. Белл, Дж. Гершуні, К. Кумар, А. Кумарасвами, А. Пенті та ін., присвячені питанням зародження та розвитку постіндустріального суспільства та його концепцій;

2) Й. Масуда, Д. Белл, У. Дайзард, М. Кастельс, М. Маклюен, Е. Тоффлер, Ф. Уебстер та ін., присвячені розробленню концепцій інформаційного суспільства та з'ясуванню сутності політичних аспектів становлення цього суспільства;

3) Д. Барні, Дж. Ван Дайк, Д. Тапскотт, Д. Шуллер, Б. Уеллмен, М. Кастельс та ін., які досліджують проблеми формування мережевого суспільства.

Класичними концепціями інформаційного суспільства ми вважаємо такі: постіндустріальне суспільство Д. Белла, «мережеве» суспільство М. Кастельса та суперіндустріальне суспільство Е. Тоффлера. З огляду на це для повного уявлення про феномен інформаційного суспільства та розуміння його сутності пропонуємо проаналізувати вищевказані концепції за обраними характеристиками: трансформація політичної системи, економічна система, впровадження технологічних інновацій, наука та освіта, культурно-ціннісний аспект.

Постіндустріальне суспільство Д. Белла.

Трансформація політичної системи: влада «меритократії», яка змінює технократію.

«Меритократія» – це люди, які мають найбільші заслуги перед суспільством, володіють високим рівнем інтелектуального розвитку, умінням переробляти інформацію та приймати рішення.

У постіндустріальному суспільстві найважливіші рішення щодо зростання економіки та її збалансованості будуть йти від уряду, але вони будуть обґрунтовуватися на НДР, які підтримуються урядом, на аналізі «витрати – ефективність», «витрати – корисність»; прийняття рішень, в силу складного переплетіння їхніх наслідків, буде набувати все більш технічного характеру.

Економічна система: підґрунтя економічного розвитку – науково-технічний прогрес; необхідність контролю над економічним розвитком з боку суспільства, держави та вчених; майбутнє суспільство – це планове суспільство, в якому зростає роль держави.

Інформація та знання є «вирішальними змінними постіндустріального суспільства».

Впровадження технологічних інновацій: суттєвою характеристикою постіндустріального суспільства, вважав Д. Белл, є нова інтелектуальна технологія, яка використовується в прийнятті управлінських рішень. Інтелектуальна технологія, за інтерпретацією Д. Белла, припускає використання алгоритмів як правил вирішення проблем замість інтуїтивних суджень. Ці алгоритми можуть бути реалізовані в автоматичній машині, у комп'ютерній програмі або в наборі інструкцій, які ґрунтуються на деяких математичних формулах. Інтелектуальна технологія пов'язана з використанням математичної (статистичної) або логічної техніки під час роботи з «організованою складністю», якими можуть бути різноманітні, у тому числі соціальні, організації й системи.

Прикладами нових інтелектуальних технологій, за твердженням Д. Белла, є теорія ігор та системний аналіз.

Вирішальне значення для економічного й соціального життя, для способів виробництва знання, а також для характеру трудової діяльності людини має становлення нового соціального укладу, що ґрунтується на телекомунікаціях.

Наука та освіта: центральне місце в постіндустріальному суспільстві, відповідно до Д. Белла, займають знання, причому знання теоретичні. Найважливішу складову процесу перетворення теоретичного знання в джерело інновацій Д. Белл бачив у виникненні наукоємних галузей промисловості: хімічної промисловості, обчислювальної техніки, електроніки, оптики.

Поєднання науки, техніки та економіки знаходить вираження у феномені НДР (наукові дослідження і розробки), які, на думку Д. Белла, повинні відігравати все більш важливу роль у суспільстві, що зорієнтовано в майбутнє.

Ключовими інститутами постіндустріального суспільства є університети, академії та інші центри вищої освіти.

Культурно-ціннісний аспект: перед суспільством постає ряд ключових проблем:

- 1) прийняття й адаптація до нової соціальної організації;
- 2) переосмислення ролі й значення знань та інформації, їхньої цінності для поступального розвитку суспільства;
- 3) вплив інтелектуальних технологій та телекомунікацій на поведінку членів суспільства;
- 4) проблема екологічної культури суспільства [1, с. 45–50, 150–160, 415, 500–508].

«Мережеве» суспільство М. Кастельса.

Трансформація політичної системи: інститути влади та зв'язки між ними дедалі більше визначаються структурою та конфігурацією інформаційних потоків.

Економічна система: М. Кастельс виділяє дві риси економіки нового типу: інформаціональність та глобальність.

Економіка є інформаціональною, «оскільки продуктивність та конкурентоспроможність факторів або агентів у цій економіці (фірма, регіон або наукова установа) залежить від їхньої здатності генерувати, обробляти та ефективно використовувати інформацію, основувану на знаннях.

Глобальна – тому, що основні види економічної діяльності, такі як виробництво, споживання та циркуляція товарів та послуг, а також їхні складові (капітал, праця, сировина, управління, інформація, технологія, ринки), організуються в глобальному масштабі, безпосередньо або з використанням розгалуженої мережі, що пов'язує економічних агентів.

І нарешті, інформаціональна та глобальна – тому що в нових історичних умовах досягнення певного рівня продуктивності й існування конкуренції можливі лише всередині глобальної взаємопов'язаної мережі».

Характеристика інформаціональної та глобальної економіки полягає в тому, що інформація є її «сировиною» – перед нами технології для впливу на інформацію, а не просто інформація, призначена для впливу на технологію.

Впровадження технологічних інновацій: розвиток інформаційно-комунікаційних технологій. Будь-яка система чи сукупність відносин, що використовують нові інформаційні технології, характеризуються мережевою логікою. Така мережева конфігурація завдяки новим інформаційним технологіям тепер може бути забезпечена в усіх видах процесів та організацій. Інформаційно-технологічна парадигма оснований на гнучкості, чим також характеризується мережевий принцип.

Конвергенція конкретних технологій у високо інтегрованій системі. Зокрема, мікроелектроніка та телекомунікації, оптична електроніка та комп'ютери сьогодні інтегровані в інформаційні системи.

Наука та освіта: пріоритетними галузями науки є мікроекономіка, генна інженерія, інформаційно-комунікаційні технології. Передбачається класична модель освіти.

Культурно-ціннісний аспект: проблемне поле «мережевого» суспільства:

1) проблема взаємодії між політичними інститутами, що історично склалися, і все глобальнішими економічними агентами;

2) проблема взаємовідносин владної еліти та маси в інформаційному просторі;

3) масова культура, нав'язана гомогенною світовою інформаційною елітою, проблема культурної різнобарвності та плюралізму;

4) проблема формування системи цінностей, яка б відповідала вимогам «мережевого» суспільства;

5) проблема вибору курсу розвитку науки та освіти [2, с. 15–20, 205–208].

Суперіндустріальне суспільство Е. Тоффлера.

Трансформація політичної системи: аналізуючи основні джерела політичної влади – силове, економічне та інформаційне, Тоффлер відзначає значну зміну в системі співвідношень ресурсів влади в сучасному суперіндустріальному (інформаційному) суспільстві та висуває концепцію «зсуву влади».

Учений зазначає, що серед незліченних можливостей влади три основні її джерела – насильство, багатство й знання – виявляються найбільш значимими. При цьому «кожне з них може приймати безліч різних форм у грі під назвою «влада».

Знання (у вигляді інформації, науки, мистецтва, освіти та ін.) у сучасному світі за своїми характеристиками випереджають силу та багатство і значною мірою визначають характер влади. За переконанням Тоффлера, саме контроль над знаннями буде визначати суть майбутніх конфліктів – «битв за владу в усіх інститутах людства».

Три ключові політичні принципи: влада меншості, напівпряма демократія, розподіл сфери рішень.

Криза національної держави – держави все менше й менше мають можливості ухвалювати самостійні рішення – вони втрачають чималу частку свого суверенітету через нову систему глобального зв'язку.

Економічна система: головні галузі ери Третьої Хвилі, що спричинять значні зрушення в економічній потужності, соціальній та політичній сферах: електроніка, комп'ютери, молекулярна біологія й генетика, комерційне використання космосу й океану.

Суть виробництва Третьої Хвилі – це невеликі партії продукції, частково або повністю виготовленої за технічними умовами замовника.

«Трансринкова» цивілізація: «трансринком» Тоффлер називає цивілізацію, яка залежить від ринку, але більше не має за головну потребу його будувати, розширювати та вдосконалювати. Ринок не може вже розширюватися, поглинаючи нові народи.

Поява глобальної світової економіки нового стилю, якою управляють транснаціональні корпорації.

Впровадження технологічних інновацій: телекомунікації є базою нового соціального укладу; стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій.

Концепція «електронного котеджу»: нова система виробництва може перемістити мільйони робочих місць із заводів та контор, туди, де вони були спочатку: в приватний дім. Це можливо тільки для тих, хто має справу не із речами, а з інформацією та маніпулюванням символами.

Наука та освіта: розроблення нових енергозберігальних технологій – пріоритетний напрям розвитку науки.

Освіта Третьої Хвилі має звернути увагу на навчання повсякденним речам – як розподіляти свій час, як витратити свої гроші, де шукати тієї чи іншої допомоги

в нашому складному суспільстві. Навчальний процес відбуватиметься не в класній кімнаті, а за її межами, роки обов'язкової освіти стануть коротшими, замість жорсткої вікової ізоляції старі й молоді змішаються. Освіта стане більш різнобічною, більше переплетеною з працею й більш розтягнутою на роки життя.

Культурно-ціннісний аспект: перед суспільством постає ряд ключових проблем:

- 1) зміна сутності суспільних інституцій (від сім'ї до школи);
- 2) проблема зростання обсягів інформаційних потоків;
- 3) вплив тотальної глобалізації на формування нової системи цінностей суперіндустріального суспільства;
- 4) проблема формування нової ментальної реальності на підставі фрагментів, отримуваних з демасифікованих мас-медіа;
- 5) формування екологічної культури [3, с. 200–215].

Висновки. Таким чином, комплексний аналіз концепцій інформаційного суспільства Д. Белла, М. Кастельса та Е. Тоффлера показав, що значну роль у поступальному розвитку суспільства нового формату вчені відводять інтегрованим інформаційно-комунікаційним технологіям, наукоємним галузям промисловості та знанням, які поступово перестають виконувати допоміжну функцію та перетворюються на самостійний ресурс, на підставі якого приймають важливі управлінські рішення.

Д. Белл трансформаційні зміни в політичній системі пов'язує з владою «меритократії»; майбутнє суспільство – це планове суспільство, у якому зростає роль держави. Е. Тоффлер висуває концепцію «зсуву влади» та разом з М. Кастельсом підкреслює глобальний характер економіки.

Проблемне поле культурно-ціннісної сфери охоплює систему цінностей, взаємовідносини владної еліти та маси, глобалізацію, вплив інформаційних технологій, проблему вибору та прийняття соціальної організації нового формату.

Література:

1. *Белл Д.* Грядущее постиндустриальное общество: Опыт социального прогнозирования / Д. Белл ; [пер. с англ.] под ред. В. Л. Иноземцева. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М. : Academia, 2004. – 788 с.
2. *Castells M.* The Information Age: Economy, Society and Culture / M. Castells. – Oxford : Blackwell Publishing, 1996–1998. – 3 volumes.
3. *Toffler A.* The Third Wave / A. Toffler. – New York : Morrow, 1980. – 544 p.